

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.12>

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Тоточенко Т. В. – старший викладач кафедри освітнього менеджменту,
державної політики та економіки

Дніпровської академії неперервної освіти

ORCID: 0000-0003-2238-8635

Сучасна система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів має бути мобільною, здатною своєчасно реагувати на зміни в освітній галузі. Педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані щороку підвищувати кваліфікацію, що включає опанування нових та вдосконалення набутих професійних компетентностей. Безперервний професійний розвиток визначений професійним стандартом як одна з трудових функцій вчителя закладу загальної середньої освіти. Нові підходи до підвищення кваліфікації вчителів, звичайно, потребують підвищення якості освітніх послуг та відповідного фінансового забезпечення. Обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів зумовлює необхідність залучення додаткових джерел та оновлення механізмів фінансування.

В статті досліджено перспективи запровадження диверсифікованої системи фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах реформування освіти згідно з концепцією якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», зокрема, залучення коштів місцевих бюджетів, субвенцій з державного бюджету, коштів фізичних та юридичних осіб, власних надходжень закладів освіти. Серед напрямів підвищення ефективності використання коштів визначено фінансування за принципом «гроші ходять за вчителем», а також вільний вибір місця, видів та суб'єктів підвищення кваліфікації за результатами конкурсного відбору, в тому числі проведення процедур закупівель через електронну систему закупівель Prozorro. Проведено аналіз розподілу та напрямів використання коштів субвенції на підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, вчителів 5–11(12) класів, асистентів вчителів, проведення супервізії. Визначені переваги та недоліки існуючої системи фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: професійний розвиток педагога, джерела фінансування, диверсифікація, місцевий бюджет, субвенція з державного бюджету.

Totochenko T. V. Diversification of sources of financing improvement of qualification of pedagogical employees of general secondary education institutions

The modern system of pedagogical staff professional training must be mobile, able to respond in a timely manner to changes in education sphere. Teachers of general secondary education institutions are obliged to improve their skills every year, which includes mastering new and improving acquired professional competencies. Continuing professional training has been defined by the professional standard as one of the job functions of a teacher of a general secondary education institution. New approaches to teacher professional training, of course, require improving the quality of educational services and appropriate financial support. Limited financial resources of local budgets necessitate the involvement of additional sources and updating funding mechanisms.

The article examines the prospects of introducing a diversified system of financing the training of teachers in the reform of education in accordance with the concept of quality, modern and affordable general secondary education «New Ukrainian School», in particular, attracting local budgets, subventions from the state budget, individuals and legal entities, own revenues of educational institutions.

Among the areas of improving the efficiency of funds are funding on the principle of «money follows the teacher», as well as free choice of location, types and subjects of training based on competitive selection, including procurement procedures through the electronic procurement system Prozorro. An analysis of the distribution and directions of the use of subvention funds for professional development of primary school teachers, teachers of 5–11(12) grades, teacher

assistants, supervision. The advantages and disadvantages of the existing system of financing the training of teachers of general secondary education are identified.

Key words: *professional development of a teacher, sources of financing, diversification, local budget, subvention from the state budget.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку загальної середньої освіти набувають актуальності нові підходи до підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО). Безперервний професійний розвиток дозволяє педагогу вчасно адаптуватися до постійних змін оточуючого середовища та тих вимог, що висуває суспільство до якості освітніх послуг.

Освіта дорослих, що є складовою освіти впродовж життя, гарантована державою та реалізує конституційне право людини на безперервне навчання. Звичайно, безперервний професійний розвиток потребує відповідного фінансового забезпечення. В умовах обмеженості ресурсів місцевих бюджетів актуальним стає питання диверсифікації джерел фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, що розглядали питання державного регулювання функціонування та фінансового забезпечення освіти в Україні, в тому числі післядипломної освіти, можна відзначити О.А. Грішнову, І.С. Каленюка, О.С. Падалка, В.В. Олійника, В.В. Сиченка та інші.

В умовах реалізації концепції якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», затвердження державного стандарту базової середньої освіти, професійного стандарту вчителя ЗЗСО, а також функціонування оновленої системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є необхідним впровадження ефективних механізмів фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Постановка завдання. Розглянути ефективність диверсифікації джерел фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників у контексті реформування відповідно до концепції якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» та запропонувати напрями вдосконалення механізму фінансування безперервного професійного розвитку педагогічних працівників ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійний розвиток педагогічних працівників закладів освіти передбачає самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації, інші форми та види професійного зростання [1]. Однією з трудових функцій вчителя ЗЗСО, що визначена професійним стандартом, є безперервний професійний розвиток [2]. Крім того, підвищення кваліфікації є обов'язковою умовою для проведення атестації, за наслідками якої присвоюються відповідні категорії та педагогічні звання.

Варто зазначити, що сучасна система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів має бути мобільною, здатною своєчасно реагувати на зміни в освітній галузі, а також мотивувати педагогів до постійного професійного вдосконалення. З метою удосконалення педагогічної майстерності, професійного зростання впродовж життя, а також за результатами дослідження потреб педагогічних працівників впроваджуються нові підходи до підвищення кваліфікації. Так, Міністерством освіти і науки України розроблено порядок підвищення кваліфікації педагогічних працівників (далі – Порядок) [3]. Згідно з Порядком педагогічні працівники ЗЗСО зобов'язані щороку підвищувати кваліфікацію, що включає опанування нових та вдосконалення раніше набутих професійних компетентностей. Загальний обсяг такого підвищення повинен бути не меншим 150 годин протягом п'яти років.

За даними інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» (далі – ІТС «ДІСО») понад 400 тисяч педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти України щороку мають проходити підвищення кваліфікації [4].

В. Олійник визначає державу «основним суб'єктом забезпечення управління системою післядипломної освіти» [5, с. 11]. Так, забезпечення безперервного професійного розвитку педагогічних працівників покладено на засновників та органи управління закладів освіти.

Основними складовими державної політики у галузі неперервної освіти, на думку В.В.Сиченка, є розробка стратегії та етапів реалізації освітньої реформи, постановка цілей, завдань з боку провідних суб'єктів освітнього процесу, виділення необхідних ресурсів для виконання завдань модернізації неперервної освіти, посилення зв'язків між неперервною освітою та наукою, а також орієнтація на сучасний ринок праці [6, с. 137].

Фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників згідно з Порядком, а саме, в обсязі не менше 150 годин здійснюється за рахунок коштів місцевого і державного бюджетів (табл. 1). Видатки державного бюджету на післядипломну освіту в 2018–2020 рр. склали близько 60% від загального обсягу видатків; за рахунок обласних, районних бюджетів, бюджетів міст, коштів об'єднаних територіальних громад профінансовано близько 40% видатків.

Післядипломна педагогічна освіта в Україні представлена 24 комунальними закладами, які забезпечують потреби у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників відповідних регіонів. Ці заклади отримують фінансування з місцевих бюджетів.

Заклади освіти до 25 грудня поточного року складають орієнтовні плани підвищення кваліфікації вчителів, асистентів вчителів, вихователів тощо. Перспективне планування дозволяє сформувати регіональне замовлення та обґрунтує функціонування обласних закладів післядипломної освіти (далі – ЗПО). Кожному педагогічному працівникові гарантується право підвищувати кваліфікацію в комунальному закладі післядипломної освіти за місцем проживання [9]. Разом з тим зберігається право обирати іншого суб'єкта освітньої діяльності, що сприяє демонополізації ринку послуг з підвищення кваліфікації та підвищенню їхньої якості.

Звичайно, обмеженість фінансових ресурсів на місцевому рівні не дає можливості в повному обсязі виконати вимоги законодавства та впровадити нові підходи щодо підвищення кваліфікації. Одним з напрямів вирішення цієї проблеми є диверсифікація джерел фінансування.

Таблиця 1

Видатки бюджету на післядипломну освіту в 2018–2020 рр.

Рік	Видатки на післядипломну освіту, млн грн	з них			
		Кошти державного бюджету		Кошти обласних, районних бюджетів, бюджетів міст, об'єднаних територіальних громад	
		млн грн	%	млн грн	%
2018	1 680,0	999,5	59,5	680,5	40,5
2019	1 859,1	1 113,9	59,9	745,2	40,1
2020	1 794,0	1 066,3	59,4	727,7	40,6

За даними [7, с. 156, 176; 8, с. 157, 178]

Розглядаючи поняття диверсифікації І. Горбась зазначає, що «спільним у більшості визначень є трактування диверсифікації як процесу, направлено на різноманітність і розширення діяльності підприємства, з метою отримання додаткового прибутку і мінімізації ризику, різними шляхами». В свою чергу, диверсифікація джерел фінансування передбачає впровадження змішаних та нових форм фінансування [10].

Законодавством України визначено такі джерела фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників [3]:

- кошти державного бюджету;
- кошти місцевих бюджетів;
- кошти фізичних та/або юридичних осіб;
- інші власні надходження закладу освіти та/або його засновника;
- інші джерела, не заборонені законодавством (рис. 1).

Перспективним напрямом диверсифікації можна вважати надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа».

У 2021 року місцеві бюджети отримали субвенцію з державного бюджету в сумі 1 421,3 млн грн, яка включає кошти на придбання засобів навчання та обладнання, а також здійснення заходів для професійного зростання вчителів [11]. Видатки на підвищення кваліфікації педагогічних працівників складають 400,0 млн грн, в тому числі на проведення супервізії – 26,4 млн грн, підвищення кваліфікації вчителів, асистентів вчителів у ЗПО – 102,0 млн грн, підвищення кваліфікації вчителів, які забезпечують здобуття учнями 5–11(12) класів загальної середньої освіти – 271,6 млн грн (рис. 2).

Супервізія як складник професійного зростання передбачає консультування фахівцями вчителів ЗЗСО з питань освітніх програм і навчальних планів, впровадження в освітній процес сучасних методик, використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, а також запобігання професійному вигоранню.

Вчителі початкової школи, вчителі, які забезпечують реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти, а також асистенти вчителів удосконалювали професійні компетентності в ЗПО. Кошти субвенції адресно надійшли ЗПО в регіонах. Таким чином, зроблено перший крок для переходу від фінансування закладів післядипломної освіти згідно з їхніми кошторисами до оплати фактично наданих послуг з підвищення кваліфікації конкретним педагогічним працівником.

На підвищення кваліфікації вчителів, які забезпечують здобуття учнями 5–11(12) класів загальної середньої освіти, спрямовано 271,6 млн грн.

Насамперед необхідно зазначити, що порядком надання субвенції передбачається дотриманням двох основних принципів:

- «гроші ходять за вчителем»;
- вільний вибір педагогічними працівниками місця, форм, видів та суб'єктів підвищення кваліфікації.

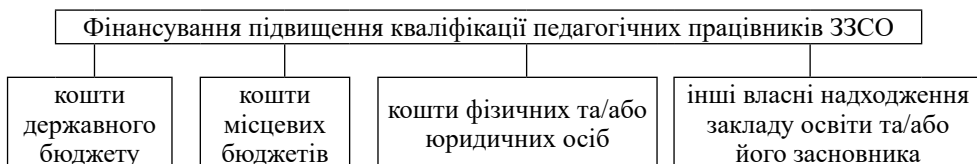

Рис. 1. Фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО

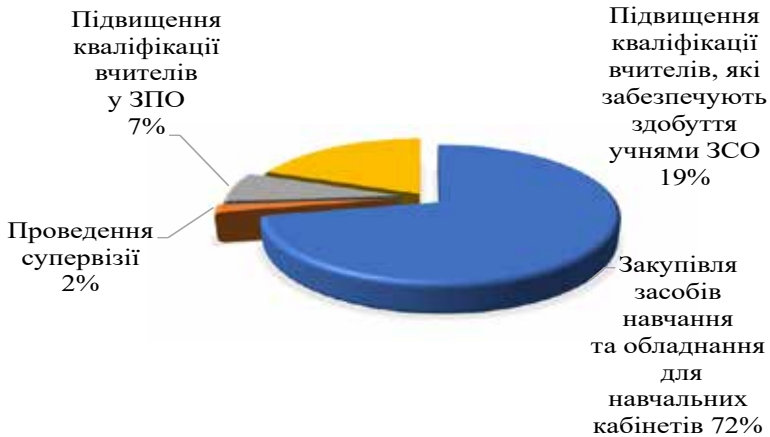

Рис. 2. Розподіл субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»

Маємо підкреслити, що диверсифікація фінансування досить складний процес, який вимагає врахування організаційних, економічних, правових та соціальних аспектів функціонування механізму підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Ця складність викликає певні проблеми щодо управління процесом диверсифікації. Управління диверсифікацією базується на певних параметрах та показниках. Основним джерелом інформації є статистичні дані.

Розподіл коштів субвенції з державного бюджету на підвищення кваліфікації окремих педагогічних працівників ЗЗСО по регіонам наведено на рис. 3.

Розподіл здійснено пропорційно до кількості педагогічних працівників ЗЗСО за даними ІТС «ДІСО». Водночас відсутність актуальної інформації щодо кількості педагогічних працівників, які мають проходити підвищення кваліфікації в 2021 році, призвела до повернення виділених коштів окремими регіонами в державний бюджет наприкінці фінансового року.

Відповідно до Закону України «Про освіту» кошти на підвищення кваліфікації педагогічних працівників отримує заклад освіти [1], тобто ЗЗСО безпосередньо виступає замовником цих послуг та обирає суб'єкта підвищення кваліфікації на конкурсних засадах, з урахуванням принципів добросовісної конкуренції, максимальної економії бюджетних коштів та недискримінації. Таким чином, створюються умови для активізації конкуренції між суб'єктами підвищення кваліфікації, відбувається процес демонополізації ринку послуг, стимулювання до поліпшення організації освітнього процесу, впровадження інновацій, вивчення потреб педагогічних працівників – як наслідок підвищення якості послуг в цілому.

Однак дієвий механізм фінансування підвищення кваліфікації, де кожен вчитель може вільно обирати форми, напрями та суб'єктів надання освітніх послуг в повній мірі не опрацьовано. На даний час право вчителя щодо вільного вибору в більшості випадків реалізується переважно в разі оплати за власні кошти. Не має гарантій, що обраний педагогічним працівником суб'єкт підвищення кваліфікації, наприклад, фізична особа-підприємець, надає послуги належної якості та отриманий сертифікат буде зараховано. Крім того, органи управління освітою змушують

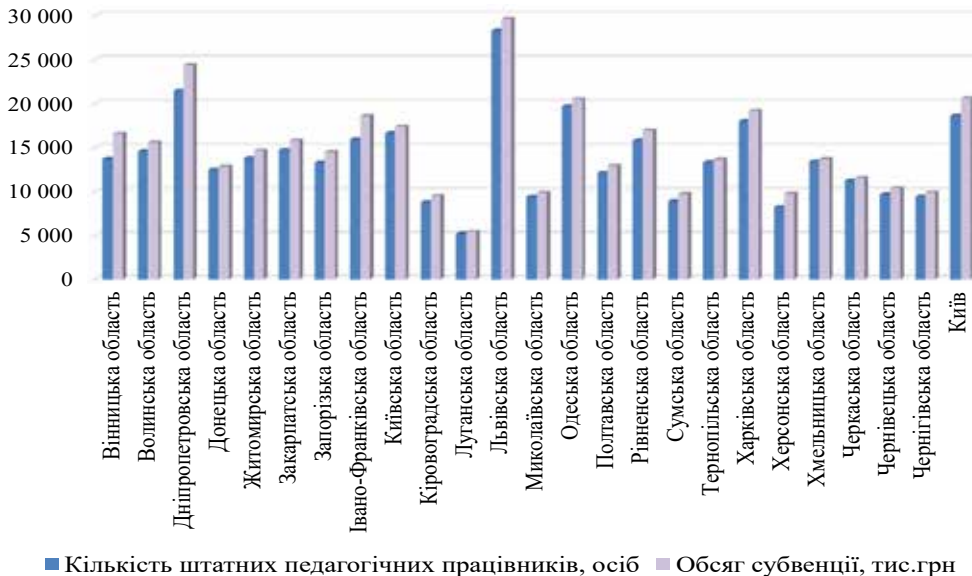

Рис. 3. Розподіл субвенції на підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО по регіонах

керівників ЗЗСО, які не мають фінансової автономії, погоджуватися з вибором одного суб'єкта підвищення кваліфікації, намагаючись уникнути паперової тяганини в разі укладання великої кількості договорів з окремими суб'єктами надання послуг за вибором педагогів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нові підходи до професійного розвитку педагога сприяли демонополізації ринку підвищення кваліфікації. Визначення суб'єктів підвищення кваліфікації за результатами конкурсного відбору, зростання їхньої конкуренції підвищує, з одного боку, якість освітніх послуг, з іншого боку, ефективність використання фінансових ресурсів держави. Можна впевнено стверджувати, що диверсифікація джерел фінансування, в свою чергу, дозволяє забезпечити фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників на належному рівні.

Серед напрямів вдосконалення механізму фінансування підвищення кваліфікації слід відзначити перспективність фінансування за принципом «гроші ходять за вчителем». Також надання коштів на підвищення кваліфікації вчителів безпосередньо закладам освіти стало переходом від утримання закладів післядипломної педагогічної освіти до державної підтримки їхньої діяльності за умови конкуренції на ринку освітніх послуг.

Незважаючи на прийняття нормативно-правових актів, які регламентують процес проведення та фінансування підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗЗСО, слід зазначити, що механізм фінансування підвищення кваліфікації, де кожен вчитель може самостійно обирати форми, різновиди, напрями та суб'єктів надання освітніх послуг є недосконалим та вимагає доопрацювання. Крім того, потребує детального аналізу використання територіями у 2021 році коштів субвенції, спрямованих на підвищення кваліфікації, з метою розробки ефективної моделі підвищення кваліфікації вчителів ЗЗСО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.05.2022)
2. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства економіки, економіки та сільського господарства від 23 грудня 2020 р. № 2736. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 08.05.2022)
3. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.05.2022)
4. Динаміка кадрового складу педагогічних працівників у денних закладах загальної середньої освіти за 2016/2017–2021/2022 навчальні роки: Інформаційно-аналітичний бюлетень / Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. С. 5–6.
5. Олійник В. В. Теоретико-методологічні засади державного управління післядипломною освітою в контексті євроінтеграції : монографія. Луцьк : ПраТ «Волин. обл. друк.», 2016. 500 с.
6. Сиченко В. В., Мартиненко О. М., Рибкіна С. О. Державна політика у галузі неперервної освіти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2018. № 1(18). С. 134–140.
7. Бюджет України 2019: Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. Київ, 2020. 298 с.
8. Бюджет України 2020: Статистичний збірник / Міністерство фінансів України. Київ, 2021. 299 с.
9. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 11.05.2022)
10. Горбась І. М. Підходи до трактування поняття «диверсифікація» *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. Вип. 99–100. С. 22–25.
11. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» у 2021 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2021 р. № 476. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2022)

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017) Pro osvitu [About education]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed 8 May 2022).
2. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine (2020) Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiami «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [On approval of the professional standard for the professions "Primary school teacher of general secondary education", "Teacher of general secondary education", "Primary teacher (with a diploma of junior specialist)"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (accessed 8 May 2022).
3. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2019) Poriadok pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [The order of advanced training of pedagogical and scientific-pedagogical workers]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (accessed 12 May 2022).

4. Derzhavna naukova ustanova «Instytut osvithoi analityky» (2022) Dynamika kadrovoho skladu pedahohichnykh pratsivnykiv u dennnykh zakladakh zahalnoi serednoi osvity za 2016/2017–2021/2022 navchalni roky [Dynamics of personnel of pedagogical workers in full-time institutions of general secondary education for 2016/2017–2021/2022 academic years]. *Informatsiino-analitychnyi biuletyn*, 5–6.

5. Oliinyk V. V. (2016) *Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnogo upravlinnia pisliadyplomnoiu osvitoiu v konteksti yevrointehratsii* [Theoretical and methodological principles of public administration of postgraduate education in the context of European integration] : monohrafiia. 500.

6. Sychenko V. V., Martynenko O. M., Rybkina S. O. (2018) Derzhavna polityka u haluzi neperervnoi osvity [State policy in the field of continuing education]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia*, 1(18), 134–140 [in Ukrainian].

7. Ministry of Finance of Ukraine (2020) *Biudzhety Ukrainy 2019* [Budget of Ukraine 2019]. *Statystychnyi zbirnyk*. 298.

8. Ministry of Finance of Ukraine (2021) *Biudzhety Ukrainy 2020* [Budget of Ukraine 2020]. *Statystychnyi zbirnyk*. 299.

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020) *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu* [On complete general secondary education]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (accessed 11 May 2022).

10. Horbas I. M. (2008) *Pidkhody do traktuvannia poniattia «dyversyfikatsiia»* [Approaches to the interpretation of the concept of "diversification"]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, 99–100, 22–25 [in Ukrainian].

11. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2021) *Deiaki pytannia nadannia subventsii z derzhavnogo biudzhetu mistsevym biudzhетam na zabezpechennia yakisnoi, suchasnoi ta dostupnoi zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» u 2021 rotsi* [Some issues of providing a subvention from the state budget to local budgets to provide quality, modern and affordable general secondary education "New Ukrainian School" in 2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed 13 May 2022).